

TRANSIZIOA HERNANIN

**Garoa Gonzalez Fernandino
(HERNANI 2001)**

Askatasunaren Ibilaldia, 1977ko abuztuaren 12an izandako kontzentrazioa.

TRANSIZIOAren tarte kronologikoa zehaztea zaila da. Iritzi zabalduenaren arabera, Francoren heriotzarekin batera hasi zen, baina, hain hurbileko aldia izanik denboran atzerago ere kokatu izan dute zenbaitzuk, diktadorea artean bizirik zen garaietan hain zuzen ere. Trantsizio aldiaren amaiera finkatzeko orduan ere ez datoz bat iritzi guztiak: 1977. urteko hauteskundeak, 1978. urteko Konstituzioa, 1979ko Autonomia Estatutua etab. aipatzen dira.

Horrenbestez, trantsizioa aztertzerakoan lehenik eta behin nabarmendu beharreko kontua da historiografiak erabat zehazteke utzi dituela aldi honen hasiera eta amaiera.

Aurreko erregimenarekiko haustura izan zen erreforma, batzuen ustez, sistemaren modernizazio hutsa besterik ez zen izan, egiturak ez baitziren sakonean aldatu. Horrela, dena aldatu zela ez ezer aldatzeko esan ohi da erreformaz. Denek ez zuten parte hartu, iritzi sozial eta politiko asko baztertuak izan ziren eta gutxi batzuen esku jarri zen; hortaz, haien arabera osatu zen sistema berria. Ez zitzaion inori erantzukizunik eskatu, eto ez ziren gainditu antzinako erresuminak.

Garai hartako abaguneak gaur egungo gizartearen giltzarriak finkatu zituela esan daiteke.

Francisco Franco Bahamonde, 39 urtez estatua diktadurapean izan zuena, 1975eko abenduaren 20an, hilabete bat hilzorian igaro ondoren, hil zen. Gizarte osoa jabetuta zegoen hurrengo hilabeteak garrantzi handikoak izango zirela etorkizunerako. Franco hil eta bi egunera errege izendatu zuten Juan Carlos de Borbon printzea, Francok bere ondorengotzat hartua zuena. Hark mugimenduaren printzipioak betetzeko konpromisoa berretsi zuen eta Arias Navarro, aurreko urteetan gobernu presidentea zena, mantendu zuen postuan. Hala ere, “Burgoseko auzian” ikusi zenez, diktadura agortua zegoen sistema politiko bezala, ez baitzen gizartearen berezko joerari eusteko gai, eta estatua mendebaldeko demokrazien sailean sartu nahi zen.

Hurrengo hilabeteetan, 1976. urtea aurrera ahala, elkartu eta indartu egin zen oposizioa. “Coordinación Democrática” izeneko plataforma osatu eta manifestazio, herri protestaldi eta beste hainbat ekitaldi egin ziren demokrazia, amnistia eta beste hainbat erreibindikazio aldarrikatuz. Horrela, erreformistek ikusi zuten ezinbestekoa zela aldaketa batzuk aurrera eramatea, erregimenak beren gus-tukoa ez zen norabide bat har ez zezan.

Erregea eta bere aholkulari zen Gorteetako presidentea, Torcuato Fernández Miranda, Ariasen ondorengo nor izendatuko bila zebiltzan, erreforma aurrera eramango zuena. Adolfo Suárez aukeratu zuten. Erreinuko Kontseiluan oraindik indar handia zuten frankisten, “bunkerra”ren, adostasuna lortu eta uztailaren 3an egin zen izendapena. Suarezek kargua hartu eta hamabost egunera eman zuen argitara bere programa: amnistia legea, iritzi eta delitu politikoengatik espetxeratutakoentzat, zenbait askatasunen onarpena eta urtebeteren buruan hauteskundeak deitzeko konpromisoa.

Erreforma legea 1977ko udaberrian onartu zen, diktadura ondoko lehen hauteskunde orokorretan hain zuzen ere.

Azpiegitura politikoa osatzen ari zen. Hurrengo urratsa, berriz, Konstituzioa idaztea izango zen. Prozesu honetan protagonista bakarrak UCD, PSCE eta PCE izan ziren, gainontzeko indarrak bazterre-ra utzi baitzituzten. 1978ko urriaren 31n Estatuko Gorteak Konstituzioa onartu zuen; kontrako boto bakarra Euskadiko Ezkerrako ordezkariak eman zuen, eta PNV-EAJk, berriz, abstentzioaren bidea hartu zuen. Abenduaren 6an erreferenduma egin zen.

Euskal Herrian, Francoren heriotzatik lehenengo hauteskundeetarako denbora tartean egoera berezia bizi izan zen. Hau da, gertaeren hurrenkera eta ezaugarriak desberdinak izan ziren, alderdi askori dagokienez eta estatukoekin alderatuta. Diktadura amaitu ondoko hilabeteetan hainbat eratako

Udaletzeko balkoian ikurriña, Hernaniko eto estatuko banderren ondoan. Hainbat mozio eto bilera egin ondoren, 1977ko urtarilaren 19an jarri ahal izan zen, azkenik. Hernaniar ugari bildu ziren plazan.

erakunde (sindikatuak, herrialdeko batzordeak, herrietako elkarteak etab.) antolatu ziren eta aldaketa nahia agertzen hasi ziren. Egoera horretan, ETako bi adarrek benetako erasoaldi bat zabaldu zuten; erasoaldi horren balantzea: bi industriagizon bahitu eta segurtasun indarretako 17 agente hil.

Amnistiaren aldeko batzordeak 1976. urteko urtarilean herrialdeko koordinakundeetan egituratu ziren, askatasunen aldeko borrokan aurrera pauso bat emanaz. Urte hura izan zen, halaber, 1974. urteko udazkenean jaiotako langile komiteen goraldiaren urtea, komiteek asanblada mugimenduak bultzatu baitzituzten. Asanblada mugimenduak ez ezik, sindikatuak ere jarduera bizia izan zuten. Egun haietan “Sindicato Unitario” bat sortzeko asmoa agertu zen, eta uztailaren 10an egin zuten COME (PCEn kontrolpean zegoenak) eta CECO (EMK, LKI eta ORTen parte hartzearekin). Horrela sortu zen “Euskal Herriko Comisiones Obreras”. Aldi berean, alderdi politikoak plazara ateratzen hasi ziren, eta horrela azaldu ziren alternatiba politiko ezberdinak.

Diktadura ondoren Aberri Eguna ospatzen hasi zen berriro; 1978ko martxoaren 26an Donostian egin zen.

Era berean, KAS agertzen da, ezker abertzale gisa ezagutzen hasi zen taldearen bilgune bihurtu zena.

Urte hartan bertan Josu Zabala hil zuten segurtasun publikoaren indarrek, tiro batez, Hondarribian amnistiaren aldeko manifestazio batean parte hartzen ari zela. Hainbat herritan (Azpeitia, Bergara, Eibar, Gabiria, Hernani etab.) udalbatzar bereziak egin ziren eta Zabalaren heriotza dela-eta agiri bat helarazi zioten Gipuzkoako gobernadoreari, segurtasun publikoaren indarren nolabaiteko kontrola eskatuz.

Irailaren 17an, Gipuzkoako herri bilkura berak Donostian ateratako agiri batean, auzi berriak azaleratu zituen, lehen aldarrikatutakoekin batera: ikurrina erabiltzeko askatasuna, euskararen ofizialkidetza edo sortu berriak ziren ikastolak hornitzeko Hezkuntza eta Zientzia Ministerioari laguntza eskatzea.

Ikurriña, 1977ko urtarrilaren 20an hasi zen Euskal Herrian barrena legez onartzen eta erabitzen.

Esan bezala, 1977ko udaberrian hauteskunde orrokorak egin ziren eta Euskal Herrian PSOEek eman zuten lehen "ezusteko" handia; Euskal Herriko bigarren indarra izan zen, botoen %25eko batez bestekoa Iorturik, Hernanin ere, %26ko abstentzioarekin, PSOEek eskuratu zuten gehiengoa, botoen %42arekin; bigarren indarra, berriz, EAJ-PNV izan zen, %24arekin,

eta hirugarrena, Euskadiko Ezkerra, botoen %7a eskuratuta.

Hurrengo urtean, 1978ko abenduaren 6an, erreferenduma egin eta Konstituzio berria onartu zen; baina emaitzak garbi erakutsi zuen Euskal Herrian gauzak ez zirela gainerako lurraldeetan bezala, izan ere, oso handia izan baitzen abstentzioa (Hernanin %51ko abstentzioa izan zen, %16ak eman zion ezezkoa, eta baietza %31k bakarrik eman zuten). Argi zegoen konstituzio edo lege bilduma hura oraindik ere oso kontserbadorea zela eta ez zela aurrerapen handirik eskaintzen aurreko garaiko jarrerekin alderatuta.

Hernanik 28.828 biztanle zituen Francoren heriotzaren urtean. Euskal Herriko herri gehienek bezala, Hernanik ere hazkunde industrialeko garaia bizi izan zuen 1940. urtetik 1975. urtera, eta industrializazioa eta etorkinen masa zirela-eta biztanle kopurua lau halakotu egin zen bitarte hartan. Hazkundera eten egin zen, ordea, 1975. urtetik aurrera, estatu osoan nabarmendu zen krisi ekonomikoaren eraginez. Horrela, Hernaniko biztanle kopuruaren hazkundera eten eta biztanleria finkatu egin zen, eta aurrerantzean ez zen gertatu emigrazio eta inmigrazio joera aipagarriarik.

Diktaduraren ondoko, lehen alkatea, Fermin Altuna Aguirresarobe izan eta gero, Ignacio Iruin Izagurre

izan zen (1976. urteko otsailean izendatua). Giro honetan, Hernaniko Udalak beste euskal udaletxe askok bezala, foruen aldeko aldarrikapenak eta euskara, ikurrina eta amnistiaren aldeko mozioak aurkeztu zituen, aurreko urtetan debekatuak izan ziren hainbat elementu berreskuratzeko asmoz.

Hernanin, Euskal Herriko hainbat herritan bezala, aldarrikapena nagusitu zen; izan ere, oposizioa indar hartzen ari zen urte haietan, arestian esan bezala, eta aspaldiko urteetan kalera ezin irtenik egon ziren hainbat taldek orain ikusi zuten aukera. Dena dela, kale ekintzak legez kanpokoak ziren artean, eta ordena publikoko indarrek diktadura garaian bezalaxe jarduten zuten. Taldeek mozioen bidez egin zituzten beren aldarrikapenak. Horren erakusgarri da, esate baterako, urriaren 7an, Hernaniko zinegotziek aurkeztutakoa; mozio horretan gogor gaitzetsi zuten Hernanin gertatutako hainbat ekintza, Guardia Zibilen bat-bateko ekinaldiak, dendetako kristalak eta autoak txikitzea, atxiloketa masiboak, ultra eskuindarren (Batallón Vasco Español) ekintza ugariak, errepideetako kontrolen gehitzea etab., eta harridura erakutsi zuten Espainiako gobernua demokrazia bideratzeko plan bat aurrera eramaten ari zen bitartean horrelako gorabeherak gertatzen zirelako.

Aldarrikapen haren alde agertu ziren Hernanin sortutako hainbat talde eta elkarte, esate baterako, kirol elkarteak (Mendi Gain, Mendiriz Mendi, JOCC, Urumea Klub Atletiko, C.D. Hernani, Hernaniko Rugby Taldea, Txantxangorri Elkarte etab.), kultur eta beste hainbat alorretako elkarteak (Ekintza Euskal Dantzari Taldea, Hernaniko Luis´tar Gaztedia, Kimu Alai elkarte, E.PO.ko antzinako ikasleen elkarte

edo Familiako Gurasoen elkarte), elkarte gastronomikoak (Ur-mia elkarte, Oriamendi, Santa Barbara, Peña Otaño edo Elur-Txori), Langile eta Urumea ikastolak etab.

Aldaketen eskaera eta aldarrikapena nagusi ziren giro honetan berrikuntza nabarmenak egin ziren Hernanin hirigintzaren alorrean; esate baterako, urte hartan hasi ziren Florida auzoaren azpiegiturak ezartzen, adibidez espaloia, errepidea eta estolde-riak. Zabaltze eta handitze plangintzak ere eraman ziren aurrera, adibidez, Perkaiztegi kalearen zabaltzea eta "Toki alai" izenekoarena. Gainera argitatzeko lanak ere egin ziren hainbat gunetan, Lizeaga eta Portuko auzoetan edo trenbide bidean.

Hernaniko ikastolek ahaleginak egin zituzten tar- te kronologiko horretan euskarazko irakaskuntza posible egiten zuten azpiegiturak osatzeko; Urumea, Langile eta Ereñotzuko ikastolak aritu ziren buru-belarri zeregin horretan, Guraso elkarteek ere lan handia egin zuten, ikastola horien sostengu ekonomikoa ahalbidetzeko, baina ez zuten, ez, lan samurra izan; adibide gisa aipa daiteke 1977. urteko urtarrilean Txirrita ikastolarentzat (Langile ikastolaren parte zen) dirua biltzeko egindako jaialdia, Guardia Zibilak jaialdia ospatzen ari zen aretoa hustuarazi eta hiru lagun eraman baitzituen atxilotuta.

Gero eta gehiago zabaltzen joan ziren era horretako gertaerak, gertaera ohiko izateraino; argi zegoen euskalduntzearen eta eraberritzearen bideak zailak zirela oraindik, Francoren heriotzaz gero ere.

Irailaren 27an Urumea eta Kale Nagusian bonba bat jarri zela iragarri zuen norbark, eta Hernaniko he-

Adarra bidean 1977ko urte berri egunean zeuden pankartak.

rri osoa beldurturi utzi zuen gertaera hark; hainbat egunkaritan eman zen iragarpen haren berri, baina, beste hainbestetan bezala, inork ez zuen ardurarik eta erantzukizunik bere gain hartu.

Ezkerreko abertzaleek onartu berri zen Konstituzioa aztertu zuten, eta beren helburuak bete ahal izateko tresna desegokitzat jo zuten, Espainiaren batasunaren eta haren armadaren babesle gisa azaltzen baita konstituzio hura zenbait artikulutan.

1979. urtean hainbat erreferendum eta hauteskunde egin ziren. Urte hartan egin ziren bigarren Hauteskunde Nagusiak. Hernanin, %33ko abstentzioa izan zela, baina PSOE atera zen, berriro ere irabazle, botoen %25arekin PNV-EAJ alderdiak, bestalde, gora egin zuen, eta botoen %19a lortu zuen. HB alderdia gelditu zen bigarren, bozen %22a eskuraturik. Urte bereko Biltzar Nagusietarako Hauteskundeetan, %40ko abstentzioarekin, Herri Batasunak lortu zuen botoen portzentaje gehiengoa, Eusko Alderdi Jeltzalea izan zen bigarren, eta PSOE, berriz, hirugarren. Udal Hauteskundeak ere izan ziren 1979an, eta honetan ere Herri Batasuna alderdia izan zen garaile, botoen %32arekin. Emaitza horri esker Juan Jose Uria izendatu zuten Hernaniko alkate berri, eta

hark hartu zuen, horrenbestez, udaletxearen zuzendaritza. 1979. urteko bozketetarako azken deialdia Autonomia Estatutuaren gaineko erreferenduma izan zen; baiezko botoak izan ziren nagusi, bozatu zutenen %67, hain zuzen ere. Abstentzioa handia izan zen, %77koa, batez beste.

“Guda Zikina” izenez ezagutu den prozesuari dago-kionez, Hernaniko herriak hainbat ekintza jasan zituen; garai hartan ekintza haien gidaria “Batallón Vasco Español” taldea izan zen, eta haren eskutik etorri ziren, hain zuzen, Juan Jose Uria Hernaniko alkatearen aurkako atentatu saiakera, 1979. urtean, eta Felipe Sagarna “Zapa”, Luis Maria Elizondo, Miguel Maria Arbelaitz eta Joaquin Antimasbere Hernaniko semeen hilketak, 1980. urtean.

* * *

Trantsizio izeneko garaiko nondik - norakoak garrantzi handiko ondoriook ditu gaur egungo historian, aurreko garaian konpondu gabe gelditu ziren arazoak, historian beti gertatu ohi den bezala, arazo baitira aldi berrioren ere.